

21. oktober 2019

UKA2019/14

Nunanut Allanut tunngusutigut naalackersuinikkut ingerlatsineq pillugu nassuiaat 2019
(Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilageeqarnermut Nunanut allanullu Naalackersuisoq)

Siullermik Siumumiit nunanut allanut naalackersuisoq qutsavigaarput nassuiaat imartooq matumani saqqummiunneqartoq pillugu. Tamannalu imatut oqaaseqarfigissavarput.

Siumumiit pingaartittuarparput nunatta naalagaaffeqatigiiffiup iluani suleqataalluarnissaa, naalagaaffeqatigiiffimmut nunat ilaasortaasut pingasuusut Danmarkip Kalaallit nunatta aammalu Savalimmiut tamarmik iluaqutissaannik ineriartorfiusumik. Taamannak oqareerluta Siumumiit erseqqissassavarput maannakkut danskit ministeriunerata naalackersuinikkut siunniussai assorsuaq nuannaarutigigatsigit, tassa anguniarmagu Kalaallit nunatta Savalimmiullu nunanut allanut tunngasutigut oqartussaanerulernissaat. Tamannarpiarmi uagut Siumumiit danskit naalackersuisuinut tullerriiaanut piumasarisarsimavarput, maannakkullu takusinnaavarput qujanartumik timalersorneqalernissaa ungasikkunnaartoq.

Siumumiit arajutsisimanngilarput ukiuni makkunani ullunilu makkunani nunatta issittumiinnini pissutigalugu nunarsuarmi nunanit pissaanilissuarnit soqutigineqarnera isiginiarneqarneralu annertooujussuummat. Matumani immikkut taasariaqarput USA, Rusland Kiinalu. Siumumiit pingaartipparput nunarsuarmi illersornikkut pissaanilissuit taamatut annertuumik soqutiginninnerat naalagaaffeqatigiiffiup ataatsimoortumik isummorsorfigisariaqaraa, aammalu ataatsimoortumik nutaamik politikkeqarfigisariaqaleraa. Pisariaqarluinnarpormi naalagaaffeqatigiiffiup iluani nalornissutaanngitsumik aammalu illuatungerisanut nalorninanngitsumik oqariartuuteqartarnissarput, taamaaliornikkummi qulakkeersinnaagatsigu tamatsinnut toqqissisimanartumik illersornissakkut ingerlaqatigiinnissarput.

Ilanngullugu naalackersuisunut kaammattuutigissavarput nunatta killeqarfiisa nakkutilliisoqarnerat annertusarniarlugu naalagaaffimmut saaffigineqqullugit. Tamanna pisariaqarluinnarmat, minnerunngitsumik aalisarnikkut takornariaqarnikkut annertusiartortumik pisariaqartinneqarmat, minnerunngitsumik tissiartaatit amerliartuinnartut nunatsinnukaasalermata qularnanngitsumik pisuussutaanik uumassusilinnik uumassuseqanngittunillu soqutigisaqarnertik tunngavigalugu.

Siumumiit iluarisimaarparput naalackersuisut nassuiaataanni kalaallit sakkutuunngorusullutik misilitsittartut amerliartormata. Aammalu danskit illersornissakkut ingerlatsinerminni nunatsinni aammalu issittumi ingerlatsinerminnik annertusaaniarnerat Siumumiit tikilluaqqarput, piumasarissalluguli illersornissakkut ingerlatsinermi nunatsinni issittumilu annertusaanerit tamarmik nunatsinni naalackersuisunik suleqateqarnikkut ingerlanneqartassammata. Taamannak piumasaqarneq pinngitsoornani malinneqartassasoq piumasaasariaqarpoq.

Nalunngilarput Pituffik pillugu Naalackersuisuniit isumaqatiginninniarnertit ingerlanneqartut, mannalugu iluatsillugu Siumumiit naalackersuisunut kaammattuutigissavarput Pituffiup kiffartuunneqarnera pillugu isumaqatigiissuteqartarnermi kiffartuussinerup nunatsinniit ingerlanneqartarnissaat ilungersortumik anguniaqqullugu. Tassunga ilanngullugu Siumumiit

kaammattuutigissavarput Pituffimmi amerikarmiut inissisimaneranni kiffartuussinikkut assigiinngitsutigut Qaanaami innuttaasunut iluaqutaasinnaasut misissoqqullugit.

Siumumi pingaartipparput nunatta illersorneqarnerani aamma nunap inuiisa atorneqarnissaat, soorunami nunarput uagut nammineerluta illersugassaraarput, aamma pisussaaffittut tamanna isigisariaqarparput. Taamaamat Siumumiit siunnersuutigaarput siunissami Kangerlussuup illersornissakkut sillimaniarnikkullu ilinniarfissuannngornissaa, nunatta issittullu illersorneqarnissaat mingutsaaliorneqarnissaallu pingaartillugit. Siumumiit naalackersuisunut kaammattuutigissavarput Kangerlussuarmi illersornissakkut ilinniarfissuup, aamma ilitsinnit nunanit allamiunit atorneqarsinnaasussap suliaralugu aallartinnissaa isumageqqullugu.

Siumumiit Naalackersuisunut kaammattuutigissavarput nunatta illersornissakkut nunatut ataatsimoortumik politikikkut nutaanik tunngavissaqarnissaa anguniarlugu sulineq aallartisaqqullugu, tamatumanilu nunatsinni partiit tamarmik peqataatilluarneqarnissaat qulakkeerneaqqullugu.

Siumumiit soorunami pinngitsoorusunngilagut partiit pingaartillugit anguniakkatta ersarissarneqarnissaat matumuuna saqqummiutissallugit.

Siumup anguniarpaa inuup kiffaangissuseqartitaanissaa, qulakkiissallugu toqqissisimalluni naqisimaneqaranilu nammineerluni inuunermi akisussaassuseqartumik aalajangiiffiginissaanut periarfissaqartitaanissaa, peqatigiinnermut tunngatillugu, pinngortitamut tunngatillugu, kinguaariinnullu aggersunut tunngatillugu akisussaaqataaffittut misigisimallugit.

Inuup naleqassusia ataqqisariaqarpoq. Taamaattumik illersugaraagut inuiaqatigiit inatsisinik tunngavillit inuillu pisinnaatitaaffii tunngaviusut.

Innuttaasoq kinaluunniit aalajangeeqataasinnaatitaasariaqarpoq nammineq ulluinnarni inuunerminut inuiaqatigiillu sutigut tamatigut aaqqissugaanerannut. Angorusuppagut inuiaqatigiit kikkunnut tamanut ammasut kikkunnillu tamanik atorfissaqartitsisut arlaannaannilluunniit mattussuinatik.

Siumup inuup kiffaangissuseqarnissaanik piumasaanut atalluinnarput kikkut tamarmik suliffissaqarnissaat, aningaasaqarnikkut naapertuilluartumik ingerlatsineq kikkullu tamarmik inuiaqatigiit ajunngitsorsiasaannut naligiimmik periarfissaqartitaanissaat.

--

Nunatsinni Namminersornermut inatsit malillugu inuiaqatigiit immikkut ittut naalagaaffeqatigiinnerup iluani annertuumik politikikkut imminnut oqartussaaffigisinnaalerput.

Siumup partiit aallartikkamili nunasiaataajunnaarsaanermik politikini ingerlateqqinniarpaa.

Siumup sulissutigaa Nunatta Naalagaaffinngornissaa, uagutsinnut tunngasutigut nammineerluta akisussaaffeqalernissarput - avataaniit naalakkatut isigisunit oqartussaaffigineqarata. Kalaallit Nunanni tunngaviumik inatsisissap innuttaasunit taasissutigineqarluni akuersissutigineqarneratigut Naalagaaffinngornissap piviusunngortinnissaa tunngavilerneqassaaq.

Siumup kissaatigaa uagut Nunatta inui nammineerluta killilersugaanatalu Nunatta soqutigisai pillugit nunanik allanik isumaqatigiissuteqartalernissarput - pinngitsaaliissummik nakkutilliisoqarata.

Siumup kissaatigaa Kalaallit Nunaat Naalagaaffinngorpat Danmarkip ammasumik suleqatiginissaa ataqqeqatigiinneq peqatigiilluarnertu tunngavigalugit suleqatigiinnikkut.

Siumut isumaqarpoq tunngaviumik inatsisissap taasissutigineqarneranut atatillugu Kalaallit Nunaat Konge-qarfeqatigiinnermut ataannassanersoq ilanngullugu taasissutigineqartariqartoq.

Siunissami ungasippallaanngitsumi naalagaaffeqatigiinneq allannguuteqarsinnaavoq. Siumut isumaqarpoq inuiaqatigiit imminnut aalajangiiffigisinnaatitanerat ataqqisariaqartoq aammalu innuttaasut nunatsinnilu qinikkat namminneq aalajangertariaqaraat qanoq ingerlatseriaaseqarnissaq, naalagaaffeqatigiinnerullu siunissaa.

Pisinnaatitaaffeqarneq kiffaanngissuseqarnermik kinguneqartarpoq, naqisimaneqarneq ersiornerlu qimallugit, kisiannili aamma pisinnaatitaaffiit piumasarisarpaat akisussaaffimmik tiguisinissaq.

Inuiaqatigiit nutaaliaasut atugarissaartut kikkut tamarmik kiffaanngissuseqarfigisaat toqqissimaffigisaallu taamaallaat ineriartorsinnaassapput kikkut tamarmik nammineq inuunerminnut, Inuiaqatigiinni naqisimaneqanngitsuni tunngaviumissaapput naqisimaneqarani oqaaseqarsinnaaneq, politikikkut suliaqarsinnaaneq aammalu akerliussutsimik takutitsisinnaaneq suliumajunnaarsinnaanerlu, periarfissanik nutaanik nammineerluni ujartuisinnaaneq, nutaanik ilisimasaqalerneq paasisaqarluarnertu.

Naqisimaneqarani ilisimatusarsinnaaneq inuiaqatigiit naqisimaneqannginnissaannut tunngaviulluinnarpoq. Siumup qulakkeerusuppa Kalaallit Nunaanni ilisimatusarnerit pitsaasumik atugassaqartitaanissaat periarfissaqartitaanissaallu.

Naqisimaneqarani nammineersinnaaneq naligiinnerlu imminnut akerleriingillat, akerlianilli imminnut pisariaqarteqatigiippat naqisimaneqarani nammineersinnaassusivimmu tunngaviummat kikkut tamarmik nammineersinnaassusertik atorluarumallugu naligiimmik periarfissaqartitaanissaat.

Naligiissitaaneq, arnat angutillu naligiinnik periarfissaqartitanerat pissusissamisuuginnartutut isigisariaqarparput.

Inuttut atugarisatigut aningaasaqarnikkullu naligiingissutit nalimmassartariaqarput. Inuttut atugarisatigut naapertuilluartumik pineqarnissamik aningaasatigullu angusaqarluarnissamik siunertaqarluni suliniarnerit imminnut naapertuutsinneqarsinnaapput.

Naligiinnerup ilagaattaaq kikkut tamarmik naligiimmik ilinniarsinnaatitaanissaat - assassornikkut atuagarsornikkullu akissarsiat sumilu najugaqarneq apeqqutaatinnagit - aammalu nammineq piginnaasat aallaavigalugit suliffeqarsinnaasariaqarpoq. Naligiinneq demokratiip tunngavigis-savaa inuit tamarmik nalingiimmik naleqassusiat aallaavigalugu.

Inuiaqatigiit aaqqissuuttariaqarpagut kikkut tamarmik kissaatigisartik malillugu pisinnaasaminnik atuisinnaangortillugit ataatsimooqatigiinnerput mianeralugu.

Siumup qulakkeerumavaa kikkut tamarmik peqataanissaat inuit tamatta assigiingissuteqarnerput nassuerutigalugu.

--

Nunarput ukiuni aggersuni annertuunik ilungersuutissaqarpoq. Nunarsuarmioqatigiit sukkaqisumik imminnut akuliukkiartuinnarnerata tikikkiartuinnarpaatigut nunarsuarmilu aningaasaqarneq niuerneq tunngavigalugu sukkaqisumik allanngoriartorpoq.

Nunarput ilungersuutissanut tamakkununga piareersimalluartaqarpoq taamalu nunarsuarmioqatigiit aningaasaqarnikkut kattukkiartuinnarnerannut peqataalernissani eqaallisarlugu.

Nunarsuatsinni eqqissineq, atugarissaarneq pisuussuseqarnerlu aqutissiuunneqartussaapput nunarsuarmioqatigiit imminnut pisussaaffilee qatigiillutik suleqatigiikkiartorneratigut.

Siumup naggueqatitta Inuit suleqatiginerat attatiinnarlugulu nukittorsarniarpa ilaatigut ICC aaqqissugaalluartoq nunarsuatsinnilu nukittuumik inissisimasoq aqutugalugu. Siumup ICC-p anguniagai pingaarnerit illersugarai: Avannaarsuani Inuit suleqatigiinnerat nukittorsassallugu, Avannaarsuani avatangiisit illersussallugit, nunarsuarmioqatigiit katersuuffiini Inuit pisinnaatitaaffii soqutigisaallu saqqummiuttassallugit, kiisalu Avannaarsuani politikikkut inuillu atugarisaasigut politikimi sukannersumik tamakkiisumillu peqataassalluni.

Siumup pingaartippaa nunat avannarliit suleqatiginerat ingerlateqqissallugu nutartissallugulu aamma Nordisk Råd aqutugalugu. Siumup kissaatigaa nunarput nunat avannarliit suleqatigiinneranni sunnuteqarnerulissasoq eqqarsaatigalugit avatangiisit illersugaanerat, isumalluutit uumassusillit nungusaataangitsumik atugaanerat kiisalu Avannaarsuata imartaani oqartussaanerulernissaq. Taamaattumik Siumup kissaatigaa Nunarput Nordisk Rådimi namminerisaminik sinnisoqalissasoq.

Siumup Arktiske Rådimi suleqatigiinneq pingaartippaa. Siumut isumaqarpoq Arktisk Rådimi suleqatigiinnermi oqaluserisariaqartut ajornartorsiutit innuttaasut Avannaarsuani naapittagaat avatangiisit pillugit tunngaviusumik oqallisigisat saniatigut. Naalagaaffeqatigiinnerup iluani issittoq

pillugu eqqartueqatigiikkaangatta, tamatigorluinnaq Nunarput qitiusarpoq. Pissusissamisoortutullu uagut isigaarput Kalaallit Nunaat Issittumi Siunnersuisooqatigiinni Naalagaaffiup aallartitaattut issiavik tigummissagipput.

Siumumiit isumaqarpugut assigiinngitsutigut annertuunik anguniagaqartarnissarput avaqqussunnaangikkipput, nunattami namminiileriartortuarnissaa sulissutigaarput. Taamaamat Siumup matumuuna siunnersuutigissavaa piffissami ungasippallaanngittumi arktisk ambassadørimik pilersitsisoqarnissaa Naalackersuisut sulissutigissagaat.

Siumup kissaatigaa nunarput Europarådimi namminerisaminik sinniisoqalissasoq. Siumut isumaqarpoq taamaaliorneq pingaaruteqartoq, tassami Europarådimi suliarineqartarmata Euro-pami nunani ataasiakkaani Europalu ataatsimut isigalugu inuit pisinnaatitaaffiunut tunngasut.

Siumup pingaartippai IWC-mi NAMMCO-milu suleqatigiinnerit. Siumut isumaqarpoq tunngaviusumik pingaaruteqartoq malunnarsisissallugu uagut Kalaallit naggueqatittalu Avannaarsuarmi-oqatitta inuiattut immikkut ilisarnaatitta ilagigaat uumasut nunamiittut imaaniittullu inuussutigigatsigit pinngitsoorumanagillu. Taamaattumik pingaaruteqarluinnarpoq isumalluutit inuunitsinni tunngavigisatta siunissamissaaq tamanut iluaqutaasussamik nungusaataanngitsumik aqunneqarnissaat. Taamaattumik pisariaqartuarpoq nunarsuarmioqatitsinnut paasitissallugu inuppassuarnut aningaasaqarnikkut tunngaviummata misilittakkagut, ilisimasagut inooriaaserpullu aallaavigalugit - anersaakkut, kulturikkut aningaasaqarnikkullu.

Siumumiit Naalackersuisunut sulissutigeqqussavarput, namminersorneruneq sioqqullugu naalagaaffiup nunarput sinnerlugu nunani tamalaani atuuttunik isumaqatigiissutigisarsimasaasa ullumimut suli atuuttut nutaamik nalilersorneqarnissaat, taamaaliornikkut nunatta nammineerluni nutaanik isumaqatigiissuteqarnissaa anguniarlugu.

Siumup kissaatigaa Nunatta nunanut allanut niuernerme politikikkut soqutigisai periarfissaalu nukittorsarneqassasut nunanut ataasiakkaanut nunanullu arlalikkaanut suliniuteqarneq aaqqis-suulluagaq aqutigalugu. Siumup kissaatigaa Nunatta nunarsuaq tamakkerlugu niueqatigiiffimmi WTO-mi peqataalluarnissaa. Siumuttaaq kissaatigaa Nunatta nunanut allanut niuernikkut soqutigisai isumagineqassasut nunat assigiinngitsut WTO-mi nunat assigiinngitsut pisussaaffiliisumik suleqatigeeriaasiinut ilanngunnikkut tassani iluaqutissat ersarissut pissarsiariumallugit.

Siumup kissaatigaa Nunatta EU-mik suleqateqarnerata annertusarneqarnissaa Nunatta EU-mut ilaasortavinngornissaa siunertarinngikkaluarlugu. Siumup kissaatigaattaaq EU-p Nunattalu nali-giissumik suleqatigiilernissaat.

Siumup pingaartippaa FN-ip ataani Permanent Forum for Oprindelige Folk-imi (nunap inoqqaavi pillugit aalajangersimasumik oqallittarfimmi) suleqataaneq. Oqallittarfik Nunatta ilungersuutigisimasaa Det Økonomiske og Sociale Rådiumut (ECOSOC) siunnersuisartutut inissisimavoq. Taakkua pisinnaatitaapput Rådip pisinnaatitaaffiisa iluanni oqalliserissallugit nunap inoqqaavinut tunngasut, tassa aningaasaqarnermut inuiaqatigiillu ineriartornerannut tunngasut, kulturimut

tunngasut, avatangiisinut tunngasut, ilinniartitaanermut tunngasut, peqqinnissamut tunngasut aamma inuit pisinnaatitaaffiitut tunngasut. Siumup kissaatigaa Nunatta tassani oqallittarfimmi peqataalluarnissaa nunarsuatsinni nunap inoqqaavisa naalagaaffiillu FN-imut ilaasortasut akornanni ataqatigiiaarisuusartussatut.

Siumup kissaatigaa Nunarput Avannaarsuani pingaaruteqartumik inissisimalluarnini patsisigalugu nunarsuarmioqatigiit ineriartoqatigiinneranni sunniteqarnerulissasoq. Taamaattumik Siumup kissaatigaa Nunarput nammineq FN-imi sinniisoqalissasoq.

Siumup tapersorsorpaa NATO-mut ilaasortaneq eqqissinissaq pillugu suleqatigiinneq. Nunatta NATO-mi ilaasortaanermigut peqataaffigissavaa Amerikap avannaata Europallu akornanni attaveqatigiinnermut ikaartarfiusinnaaneq. Ilanngullugulu Siumup kissaatigaa Nunarput nammineerluni NATO –mut isumaqatiginninniartalissasoq.

Siumup kissaatigaa FN-imi NATO-milu nukittorsaanikkut aalajangiisinnaassuseqartunik suleqatigiiffinnik pilersitsisoqassasoq nunarsuarmi inatsisitigut eqqortitsisumik ingerlatsisoqarnissaanik illersuisussanik nunarsuaq tamakkerlugu naligiinnginnerup akiornissaanik suliaqartussamik.

Siumumiit sulissutigaarput nunarsuarmi tamani ammasuunissaq, taamaammat nunani suleqatigisinnaasatsinni aallaartitaqarfeqalernerput alloriarneruvoq pingaarutilik. Siumumiillu aallartitaqarfiit tamaasa immikkut taajungikkaluarlugit Naalackersuisunut piumasarissavarput Washingtonimi aallartitatta New Yorkimiittussamik aappernissaa sulissutigeqqullugu. Danskit aallartitaqarfiat (Konsulat) suleqatigalugu tamanna naammassineqarsinnaasutut paasisaqarfiginikuugatsigu. Tamanna piumasaqaat tunngaveqarpoq, isumaqaratta New Yorkimut inissinikkut nunatta aningaasarsiornikkut siuarsarnissaanut suliniutit pitsaanerusumik angusaqarsiusarsinnaasut.

Siumumiit Naalackersuisunut kaammattuutigissavarput siornatigut piumasarereersimastta, tassa Kinami aallartitaqalernissarput piviusunngortinniaqqullugu.

Siumut isumaqarpoq nunarsuaq tamakkerlugu nammaqatigiinneq nunami namminermi nammaqatigiinnertut naleqartariaqartoq.

Siumup anguniarpaa Nunatta nunanit allanit tutsuviginartutut, isumannaatsutut suleqatigineqarluarsinnaasutullu isigineqarnera nukittorsarneqartoq ineriartortinneqartorlu.

Taamannak oqaaseqarluta naalackersuisut sulilluaqqinnissaannik kissaallugit saqqummiunneqartunut qujavugut.

Karl-Kristian Kruse, Siumut.